

УДК 342

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2026.01.1.18>

ЖІНОЧИЙ РУХ ЗА АДВОКАЦІЮ РІВНОСТІ: ІСТОРИКО-ПРАВОВІ ТА СУЧАСНІ РЕТРОСПЕКТИВИ

Бисага Ю.М.,

*доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри конституційного
права та порівняльного правознавства
юридичного факультету
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
Заслужений юрист України
ORCID: 0000-0002-8797-5665*

Бисага Ю.М. Жіночий рух за адвокацію рівності: історико-правові та сучасні ретроспективи.

Автор статті аналізує громадську активність в контексті її історичної ретроспективи. Основну увагу зосереджено на дослідженні історико-правових та сучасних суспільно-правових аспектів функціонування жіночих рухів, особливо у світлі їх діяльності щодо запобігання та протидії нерівності й дискримінації.

У статті умотивовано, що утвердження прав жінок на рівність не відбувалося одномоментно, цьому передував довгий процес історичної боротьби суспільства, що супроводжувався трансформацією права, роль жіночих рухів у цьому процесі є дуже суттєвою.

Констатується, що жіночий рух в Україні пройшов складний, але вражаючий шлях від перших культурно-освітніх ініціатив до потужної політичної та правозахисної сили. Від діяльності «Товариства руських жінок», «Союзу українок» до сучасної участі жінок у військовому, громадському та законодавчому житті. Такі організації стали справжнім осередком жіночої самосвідомості та активізму. Її учасниці займались просвітницькою діяльністю, організовували школи, бібліотеки, курси для дівчат, допомагали вразливим верствам населення та розбудовували громадське життя. У цей час жінки все активніше брали участь у політичних дискусіях, культурному житті та національно-визвольному русі.

У висновку аргументовано, що така громадська активність жіночої спільноти не лише сприяла емансипації жінок, а й стала важливою частиною національного поступу. Особливої ваги він набув у контексті війни, коли жіноча участь в обороні країни, волонтерстві, адвокації прав захисниць і реалізації гендерної політики стала ключовим елементом демократичного розвитку та державної стійкості. Жіночі організації активно підключаються до волонтерської діяльності, пов'язаної із військовими діями, до повномасштабної війни їхня діяльність стає все більш активною, особливо у сфері досягнення гендерної рівності, де жіночий рух все наполегливіше демонструє потребу безпосередньої участі жінки та її впливу на внутрішньополітичні процеси місцевого та національного рівня. Сьогодні український жіночий рух – це не лише боротьба за права, а й формування нової моделі суспільства, заснованої на рівності, солідарності та соціальній відповідальності.

Ключові слова: жіночий рух, фемінізм, Союз українок, боротьба за права, рівність, недискримінація, громадська активність, військовослужбовці, військові дії, волонтерська діяльність, громадянське суспільство.

Bysaga Yu.M. Women's movement for advocacy of equality: historical-legal and contemporary retrospectives.

The author of the article analyzes public activism in the context of its historical retrospective. The main attention is focused on the study of historical-legal and contemporary socio-legal aspects of the functioning of women's movements, especially in the light of their activities to prevent and counteract inequality and discrimination.

The article motivates that the assertion of women's rights to equality did not occur in one moment, it was preceded by a long process of historical struggle of society, accompanied by the transformation of law, the role of women's movements in this process is very significant.

It is stated that the women's movement in Ukraine has gone through a difficult but impressive path from the first cultural and educational initiatives to a powerful political and human rights force. From the activities of the «Society of Russian Women», the «Union of Ukrainian Women» to the modern

participation of women in military, public and legislative life. Such organizations have become a real center of women's self-awareness and activism. Its participants were engaged in educational activities, organized schools, libraries, courses for girls, helped vulnerable groups of the population and built public life. At this time, women were increasingly participating in political discussions, cultural life and the national liberation movement. The conclusion argues that such public activity of the women's community not only contributed to the emancipation of women, but also became an important part of national progress. It acquired particular importance in the context of war, when women's participation in the defense of the country, volunteering, advocacy for the rights of women defenders and the implementation of gender policy became a key element of democratic development and state stability. Women's organizations are actively involved in volunteer activities related to military operations, and before a full-scale war their activities become increasingly active, especially in the field of achieving gender equality, where the women's movement increasingly demonstrates the need for women's direct participation and their influence on domestic political processes at the local and national levels. Today, the Ukrainian women's movement is not only a struggle for rights, but also the formation of a new model of society based on equality, solidarity and social responsibility.

Key words: women's movement, feminism, Union of Ukrainian Women, struggle for rights, equality, non-discrimination, public activism, military personnel, military actions, volunteer activity, civil society.

Постановка проблеми. Соціальна рівність за ознаками статі є однією з визначних передумов формування суспільства, де панує верховенство права та недискримінація. Історичні періоди формування сучасного інтелектуального та правового середовища супроводжуються аспектами активної боротьби за рівність чоловіків та жінок. Таку боротьбу слід розуміти не тільки як соціальний рух чи громадську активність, але й глибинний політико-правовий процес реформування системи та устрою держави. У світі, де формальна рівність усе ще не завжди відповідає фактичній, жіночий рух постає як потужна відповідь на системну дискримінацію, правову нерівність і соціальну несправедливість.

Жіночий рух за рівність має розширене тлумачення у порівнянні з іншими громадськими адвокаціями, що стосуються протидії дискримінації, цей рух – це не лише про права жінок, а про захист базових прав людини, про рівний доступ до освіти, праці, участі в ухваленні рішень, про захист від насильства, особливо в домашньому середовищі, про репродуктивні права людини та й багато інших пов'язаних вагомим юридичних проблематик.

Утвердження прав жінок на рівність не відбувалося одночасно, цьому передував довгий процес історичної боротьби суспільства, що супроводжувався трансформацією права. Тому важливо проаналізувати сферу генезису та сучасної репрезентації діяльності жіночих рухів у світовому та національному вимірі.

Стан дослідження. Останнім часом питання гендерної рівності, протидії дискримінації, протидії домашнього насильства активно досліджується фахівцями у галузі юриспруденції. Вагомий внесок у цю сферу внесли такі науковці як Д. Белов, І. Жаровська, Н. Оніщенко, Н. Ортинська, Л. Дешко, І. Андрусак та інші. Однак проблематика є доволі складною та комплексною, соціально затребуваною, тому вимагає додаткової наукової аргументації.

Гендерна рівність особливо пов'язана з феміністичними рухами в світовому та національному масштабі, оскільки тільки прояви громадської активності адвокували розвиток правової системи в контексті забезпечення та захисту прав окремих членів суспільства.

Дослідження жіночих рухів в історичній та сучасній парадигмі виступає вагомим елементом оновлення історико-правових досліджень.

Метою статті є дослідження історико-правових та сучасних суспільно-правових аспектів функціонування жіночих рухів, особливо в контексті їх діяльності щодо запобігання та протидії нерівності й дискримінації.

Виклад основних положень. На теренах України статус жінки завжди поважали, сприймаючи її як берегиню родинного затишку та матір. Попри те все ж говорити що історично склалися правові чи соціальні аспекти рівності між чоловічою та жіночою статтю все ж не приходиться.

Формування жіночого руху в Україні має глибоке історичне коріння, що сягає ще XIX століття, коли під впливом загальноєвропейських ідей про рівність, свободу та просвіту українські жінки почали суттєву громадську активність за свої права, в першу чергу політичного характеру.

Перші осередки утвердження жіночого руху відбувалися в другій половині XIX століття.

Вплив європейського «духу» сформував саме на території Австро-Угорської імперії можливість громадської активності. 8 грудня 1884 році у Львові була заснована перша українська жіноча організація «Товариство руських жінок» (перші збори відбулися у Станиславові), метою якої було поширення освіти серед жінок та культурне пробудження. 1884 року (нині Івано-Франківськ) було

організовано перші загальні збори «Товариства руських жінок». Саме ця подія оцінюється істориками як зародження феміністичного руху на територіях нашої держави.

Провідні інтелектуалки цього періоду — Наталія Кобринська, Олена Пчілка, Ольга Кобилянська – не лише активно виступали за емансипацію жінок у своїх творах і статтях, а й брали участь у створенні жіночих об'єднань, що сприяли формуванню феміністичної свідомості в українському суспільстві.

Історики права зазначають, що «характер, перших жіночих організацій, що діяли в Галичині і Буковині, визначався передусім особливостями розвитку тогочасного суспільства. Доволі численну групу творили клерикально-добродійні жіночі організації, їх підтримували церква, офіційні світські кола, частина національної інтелігенції. Правда, у публікаціях учасниць жіночого руху того часу подібні товариства навіть не розглядались в рамках руху за емансипацію жінки» [1].

Однією з найяскравіших сторінок історії жіночого руху в Україні, як стверджує Л. Петришина, «є боротьба за національну державу в період визвольних змагань 1917-1921 рр. Напередодні революції жіночий рух в Україні набув сили і приніс значні успіхи. Найяскравішим свідченням цього був факт, що жінкам не треба було виборювати право увійти до Української Центральної Ради - їх делегували, вибирали від різних організацій й українських громад поряд з чоловіками» [2, с. 145].

У міжвоєнний період жіночий рух на західноукраїнських землях, що залишались під владою Польщі, продовжував розвиватися завдяки діяльності таких організацій, як «Союз українок», заснований у 1920 році у Львові. Ця організація стала справжнім осередком жіночої самосвідомості та активізму. Її учасниці займались просвітницькою діяльністю, організовували школи, бібліотеки, курси для дівчат, допомагали вразливим верствам населення та розбудовували громадське життя.

У цей час жінки все активніше брали участь у політичних дискусіях, культурному житті та національно-визвольному русі.

Статуті «Союзу українок» вказувалося, що просвітницька місія була головною у роботі усіх відділень. У ньому чітко окреслено основні напрямки діяльності членів товариства: «Секції мають дбати про найширшу освіту і товариське життя українського жіноцтва через збори, наукові відчити, бібліотеки, читальні, театральні вистави, концерти, вечорниці, видавати часописи; засновувати дитячі захорони, вакаційні оселі, бурси для убогої молоді, курси для неграмотних; засновувати школи і курси із обсягу жіночого господарства і домашнього жіночого промислу; заохочувати жіноцтво до просвіти і науки» [3, с.120]

Перша світова війна ознаменувала кризу для жіночих рухів, як у країни так і світу. що стрімко розвивалися в Європі та Сполучених Штатах, і випробувала на міцність міжнародні зв'язки, які рух прагнув встановити з кінця XIX століття. Початок війни змусив активних учасників жіночого руху зробити вибір між підтримкою власної країни в час кризи та збереженням вірності домінуючому баченню «природного» пацифізму та міжнародного сестринства всіх жінок. У більшості країн, що воювали, заклик до зброї поляризував жінок, часто розділяючи тих, хто тісно співпрацював: одні безпроблемно згуртувалися під прапором своєї країни, інші призупинили свою боротьбу за просування жінок і відвернулися від своїх міжнародних контактів «на час війни», тоді як інші залишалися (або ставали) непохитними пацифістами, розвиваючи та вдосконалюючи свою ідеологічну позицію в міру розвитку війни [4].

Середина XX століття характеризується значними правовими досягненнями світових жіночих рухів. Науковці називають сановні з юридичних досягнень хоча б у США: «Закон про рівну оплату праці 1963 року заборонив роботодавцям платити жінкам менше, ніж чоловікам, за рівну роботу на одній і тій самій посаді. Поправка до Розділу VII Закону про громадянські права 1964 року заборонила роботодавцям дискримінувати за статтю. Розділ VII також заснував у 1965 році Комісію з рівних можливостей працевлаштування (ЕЕОС), яка надала жінкам доступ до додаткових можливостей працевлаштування в усіх сферах економіки. Також у 1965 році Верховний суд виніс рішення на користь конституційного права подружніх пар використовувати контрацепцію у справі Грізвольд проти штату Коннектикут, що поставило основу рівності у реалізації репродуктивних прав жінок [5].

В подальшому розвивалися жіночі рухи під впливом глобалізаційної ідеології, розвитку ідентичності та прав людини. Разом з тим ідентирадикальний фемінізм другої хвилі відкрив нове розуміння гендеру та влади, переосмислив солідарність між рухами, втілював поняття феміністичної практики.

У противагу цьому нерадикальні течії жіночих рухів фокусувалися на поступових змінах у межах чинної системи, підкреслюючи важливість інституційних реформ, правових механізмів, освітніх програм і політики рівних можливостей. Ліберальний фемінізм зосереджений на доступі жінок до освіти, праці, політики, в той час як інтерсекційний фемінізм піднімає питання перетину статі з расою, класом, сексуальністю та іншими чинниками дискримінації, роблячи акцент на унікальних

досвідах різних соціальних груп жінок. Такі напрямки не опозиціонували, радше розвивалися поступально заради досягнення позитивного соціально значимого результату.

Новий етап розвитку жіночого руху в Україні характеризується активною інституціоналізацією гендерної політики, посиленням правозахисного компоненту та зростанням участі жінок у всіх сферах суспільного життя — від громадського сектору до оборонної сфери. Визначальними чинниками цього етапу стали суспільно-політичні трансформації після Революції Гідності та початку російсько-української війни, що актуалізували питання гендерної рівності як елементу національної безпеки та демократичного розвитку. У законодавчому полі спостерігається поступова імплементація міжнародних стандартів, зокрема у зв'язку з ратифікацією Стамбульської конвенції у 2022 році, прийняттям Державної стратегії забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, а також розширенням інструментів боротьби з домашнім насильством.

Від 2014 року жіночі організації активно підключаються до волонтерської діяльності, пов'язаної із військовими діями, до повномасштабної війни їхня діяльність стає все більш активною, особливо у сфері досягнення гендерної рівності, де жіночий рух все наполегливіше демонструє потребу безпосередньої участі жінки та її впливу на внутрішньополітичні процеси місцевого та національного рівня.

Найбільш важливим досягненнями правової політики на реалізацію яких в тому числі вплинула діяльність жіночих громадських організації стали: ухвалення Національної стратегії подолання гендерного розриву в оплаті праці на період до 2030 року; стратегія гендерної рівності в освіті; посилення гендерної рівності у дипломатичній сфері; законодавчі зміни щодо роботи та розлучення під час вагітності; програма протидії торгівлі людьми та робота над законопроектом щодо постраждалих від сексуального насильства під час війни [6].

Трьома основними сферами діяльності жіночого руху під час війни стала така: волонтерська діяльність, національно-патріотичний супротив та підтримка жінок на військовій службі.

З приводу останнього науковці зауважують, що «допомога військовослужбовицям здійснюється як частина загальної допомоги воїнству, проте цілеспрямована опіка та адвокація проблем жінок у війську є справою доволі невеликої кількості громадських об'єднань» [8, с. 147]. Вони доводять, що роль таких організацій надзвичайно важлива, оскільки саме вони, почасти, підмінюють своєю медіацією те, що має робити держава. «Вони руйнують стереотипи, показують справжні долі захисниць, захищають та відстоюють їхні права. Вага цієї роботи також зумовлена безпосередньою обізнаністю з проблемами та труднощами, з якими стикаються жінки, а отже пошук рішень є більш ефективним і цілеспрямованим. Попри невелику, порівняно із чоловіками, кількість учасниць військового супротиву, увага до них не може зменшуватись. Зважаючи на невтїшну перспективу довготривалої війни, добровільна мобілізація жінок є важливим вирішенням проблеми» [8].

На цьому етапі активізується співпраця жіночих ініціатив із державними структурами, міжнародними організаціями та медіа, що дозволяє посилити не лише правозахисний, а й політичний потенціал руху. У цьому контексті особливе значення мають проєкти, спрямовані на реінтеграцію жінок-військовослужбовиць у суспільство, запобігання вторинній травматизації, розробку адаптаційних програм та захист від дискримінації в армії. Таким чином, жіночий рух не лише реагує на наслідки війни, а й формує політику майбутнього – де гендерна рівність постає не як декларація, а як інструмент ефективного суспільного управління.

Висновок. Жіночий рух в Україні пройшов складний, але вражаючий шлях від перших культурно-освітніх ініціатив до потужної політичної та правозахисної сили. Від діяльності «Товариства руських жінок», «Союзу українок» до сучасної участі жінок у військовому, громадському та законодавчому житті. Така громадська активність жіночої спільноти не лише сприяла емансипації жінок, а й стала важливою частиною національного поступу. Особливої ваги він набув у контексті війни, коли жіноча участь в обороні країни, волонтерстві, адвокації прав захисниць і реалізації гендерної політики стала ключовим елементом демократичного розвитку та державної стійкості. Сьогодні український жіночий рух — це не лише боротьба за права, а й формування нової моделі суспільства, заснованої на рівності, солідарності та соціальній відповідальності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Рибак О. Перші жіночі організації у Східній Галичині і Північній Буковині URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Malanchuk-Rybak_Oksana/Pershi_zhinochi_orhanizatsii_u_Skhidnii_Halychyni_i_Pivnichnii_Bukovyni.pdf.
2. Петришина Л.В. Жіночий рух в Україні у 1917 р. *Наукові записки [Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського]. Серія: Історія.* 2006. Вип. 11. С. 145–150.

3. Марчук О.О. «Просвітницька діяльність «Союзу українок» на Волині на початку ХХ століття». *Психологопедагогічні основи гуманізації навчально-виховного процесу в школі та ВНЗ*. 2014. Вип. 2. С. 117–124.
4. Fell A.S., Sharp I. Introduction: The Women's Movement and the First World War. In: Fell, A.S., Sharp, I. (eds) *The Women's Movement in Wartime*. Palgrave Macmillan, London. 2007. URL: https://doi.org/10.1057/9780230210790_1.
5. McDonough M. Second wave of feminism URL: <https://www.britannica.com/topic/second-wave-feminism>.
6. Гендерна рівність в Україні: досягнення 2023 року. Жінки – це 50% успіху України. URL: <https://50vidsotkiv.org.ua/genderna-rivnist-v-ukrayini-dosyagnennya-2023-roku>.
7. Белова М.В., Белов Д.М., Гуманістичні засади правової системи: діалектика теорії та практики в умовах сучасних викликів. *Аналітично-порівняльне правознавство*. № 5. 2024. С. 933–939. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.05.143>.
8. Чоп Т.О. Роль жіночих громадських організацій у підтримці військовослужбовиць. *Матеріали IV Міжнародної наукової конференції „Воєнні конфлікти та техногенні катастрофи: історичні та психологічні наслідки”*, 18-19 квітня 2024 року. Т.: ФОП Паляниця В. А., 2024. С. 144–147.

Дата першого надходження рукопису до видання: 5.01.2026
Дата прийняття до друку рукопису після рецензування: 26.01.2026
Дата публікації: 2.02.2026

© Бусага Ю.М., 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0